

Іванова Н. Г. доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри професійної психології
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Національної академії СБУ

<https://orcid.org/0000-0002-6108-4725>

Іванов О. Ю. кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Національної академії СБУ

<https://orcid.org/0000-0002-5890-5369>

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ СУПРОВОДЖЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ЕКСПАНСІЇ: ЕВОЛЮЦІЙНИЙ ВИМІР ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ

У статті висвітлено становлення та сучасний стан особливостей інформаційно-психологічного супроводження російської експансії на різних її етапах та визначено основні напрями необхідних контрзаходів з боку об'єкта експансії.

Ключові слова: *свідомість; психологічний вплив; експансія; психологічні передумови; інформаційно-психологічне супроводження; історичний досвід; контрпропаганда.*

Вступ. Психологічні передумови реалій сьогодення засвідчують суттєвий вплив сформованого в інформаційному середовищі російського фактора як на стан міжнародної безпеки в цілому, так і на державність багатьох країн. Часовий діапазон формування, становлення та розвитку російського фактора як системи особливого експансіоністського впливу охоплює період іще від першої третини XIV ст. і до сучасності. Незважаючи на такий тривалий період, форми, методи та психологічні технології діяльності російської влади суттєвої еволюції до цих пір не зазнали. Усі випадки агресивних акцій з боку росії єднає ретельне планування і супроводження на всіх етапах засобами інформаційно-психологічного впливу.

Теоретичне підґрунтя. Питання застосування росією методів інформаційно-психологічного впливу розробляються наразі виключно в межах проблематики гібридної війни, яку ця держава веде проти світового співтовариства загалом і України зокрема. Термінологічний апарат для характеристики цих процесів був розроблений сучасними дослідниками, серед яких – М. Дорошко, Г. Кіссінджер, О. Морозов, О. Палій та ряд інших, чії праці чи не щодня поповнюють вітчизняні та світові інформаційні ресурси [1–4]. При цьому, більшість таких досліджень побудовані переважно на матеріалах сучасності. Потреби сьогодення зумовлюють

необхідність виявлення глибинної природи інформаційно-психологічного супроводження експансіоністської діяльності росії на всіх її етапах, чого неможливо зробити, зокрема, без залучення методів історичного аналізу.

Виходячи із актуальних потреб сьогодення, вважаємо за доцільне визначити *мету* пропонованої статті як виявлення сутнісних рис інформаційно-психологічного супроводження російської експансії на різних її етапах та можливих напрямів їх нівелювання із залученням історичних методів наукового дослідження.

Методи дослідження. Для реалізації виокремленої у статті мети комплексно застосовано такі загальнонаукові методи дослідження, зокрема: науковий аналіз, порівняння, систематизація, спостереження, узагальнення теоретико-емпіричних матеріалів та їх інтерпретація.

Результати і обговорення. Об'єктивному аналізу проблематики інформаційно-психологічного супроводження російської експансії сприятиме всебічний розгляд її історичних витоків та притаманні їм психологічні передумови.

Загалом під експансією слід розуміти різновид агресивної політики держави, спрямованої на розповсюдження свого політичного та економічного впливу на інші держави аж до захоплення їхніх територій. Огляд історії експансіоністських заходів

російського уряду щодо різних країн демонструє чітке виділення в них відокремлених стадій, серед яких – підготовча, відкрита і постекспансійна. Зважаючи на специфіку російської експансії, слід відзначити, що її підготовча стадія багато в чому визначає хід наступної – відкритої. Так, масштаби загарбницьких дій уряду не можуть бути забезпечені «традиційними» засобами впливу на підкорювані території, а тому захопленню як такому передують тривала планомірна робота зі створення передумов до якомога більш швидкого й добровільного їх зайняття.

Природно, що для таких цілей чи не найважливіше значення має робота з населенням об'єкта експансії, для чого якнайкраще підходять засоби інформаційно-психологічного впливу (зокрема, пропаганда, залякування, створення інформаційних приводів). За їх допомогою здійснюється зміна свідомості, мотивів, емоцій, ставлень та поведінки людей до певних подій. До того ж, оскільки експансіоністські дії вчиняються Кремлем із відвертим ігноруванням норм і цінностей цивілізованого світу, значну увагу росіяни приділяють нівелюванню можливої протидії з боку світової спільноти та населення нової окупованої території на постекспансійній стадії.

Так, інформаційно-психологічний вплив застосовувався ще з часів перших московських князів. Кожному новому завоюванню передувала активна психологічна робота з населенням підкорюваної території. У ході неї методично й цілеспрямовано створювались передумови для найбільш безперешкодного й зовні мирного включення нових надбань під царський скіпетр. Зокрема, до населення балканських країн, які знаходилися на перехресті російського, турецького й австрійського впливу, через московських торговців, релігійних діячів і богослужбові книги доносилися тези про такого собі «доброго царя» як «рятівника єдиновірних слов'янських народів» від іноземного загарбання [5]. Будучи змушеними відстоювати власну державність у боротьбі як з турками, так і з Візантією аж до середини XVII ст., балканські народи радо сприймали появу нового «покровителя», який у результаті відтермінував здобуття ними державної незалежності аж до 1910-х рр.

Середньовічні казахські хани і кавказькі правителі сатавадо схилилися до переконання своїх сусідів прийняти московське підданство за їхнім прикладом: мовляв, часи проживання «під російською державою» стали для них «роками благоденства». Більшість названих народів втратили свою державність щонайменше до 1917 р. – часу розпаду російської імперії. Представників же тюркських і угро-фінських народів упродовж кількох століть до початку XVIII ст. росіяни переконували в неповноцінності й неспроможності самостійно існувати нібито через низький рівень розвитку їхньої культури. Майже всі вони були асимільовані імперською владою, позбавлені батьківщини поза межами росії і не мають можливостей вийти з її складу та утворити самостійні держави навіть до сьогодні.

Розповсюдження неправдивої інформації як метод психологічного впливу на населення було характерним і для пізніших радянських кампаній (скажімо, з окупації країн Прибалтики, які також були колишніми колоніями російської імперії), які супроводжувались інформаційним фоном щодо необхідності «допомоги» їм як економічно відсталим та «повернення споконвічних територій», як і в царські часи. Уже після розпаду СРСР, який більшість істориків називають формою існування росії, влада РФ стала вдаватися до подібних методів на тлі своїх незрілих неоімперських амбіцій. Зокрема, це яскраво проявилось в політиці щодо України в період 1991–2014 рр., котрий передував загарбанню територій АРК і окремих районів Донецької та Луганської областей.

У цей час кримський вектор був лише одним із елементів пропагандистської кампанії, розгорнутої росією задля дискредитації української державності як факту геополітичної реальності. Історична наука держави-агресора, особливо наприкінці 1990-х рр., стала розвивати тези щодо єдності всіх слов'ян під егідою москви, активно співпрацювати з російськими культурними осередками в інших країнах (Україна, країни Балкан і Середньої Азії), тим самим формуючи підґрунтя для подальшого активного поширення ідеології «русского мира».

Як за імперських часів, православна єдність, панславізм і месіанізм залишаються ідеологічною основою російської експансії, у тому числі, а подекуди й насамперед у частині інформаційно-психологічного забезпечення її підготовчого етапу. Возвеличення ролі російських правителів в історії різних народів набирає обертів у сучасній російській історіографії, зокрема зі збільшенням кількості праць останніх років, присвячених «прогресивному» значенню перебування прикордонних із сучасною рф територій у складі російської імперії чи СРСР. Чітко вираженим стає імперський постулат щодо «захисту кордонів», який передбачає можливість ліквідації тих суб'єктів, котрі нібито загрожують російській державній безпеці.

Еволюційний аналіз особливостей інформаційно-психологічного супроводження підготовчого етапу російської експансії дає підстави сформулювати такі особливості цієї діяльності:

- реалізується російським політикумом із залученням науковців, засобів масової інформації, громадських організацій проросійського спрямування як на території самої росії, так і в країнах стратегічної заінтересованості;

- спрямовується на формування сприятливого для інформаційно-психологічних впливів суспільного середовища в підкорюваних країнах для схвального сприйняття проросійських тез, а також подальшого безперешкодного здійснення експансії;

- реалізується з опорою свідомості людей на сформовані ще в царській росії концепції православної єдності, панславізму та месіанізму як базисні для ідеологічної конструкції «русского мира»;

- передбачає використання психологічних прийомів для поширення фальсифікованих історичних фактів, які би демонстрували «прогресивну» роль російського панування на різних етапах розвитку того чи іншого народу;

- успішність таких заходів обумовлюється відсутністю контрпропаганди в конкретній державі та сприйнятливістю її населення до поширюваних росіянами псевдоісторичних фактів.

Неодмінною умовою попередження та стримування російської агресії слід визнати виявлення на ранніх етапах проявів зазначених вище заходів шляхом моніторингу засобів масової інформації і наукової продукції, яка походить із росії і доступна широкому колу читачів. Разом з тим, позаяк рівень освіченості громадян стає основою їх сприйнятливості до поширюваних кремлівською пропагандою фальсифікацій, підходи до гуманітарної освіти (зокрема, історичної) мають бути переглянуті. Насамкінець, повинна бути сформована ефективна система контрпропаганди, яка б забезпечувала не лише швидку реакцію на чергові російські фейки, а й мала випереджальну дію.

Інформаційно-психологічні засоби супроводження відкритої фази російської експансіоністської діяльності почасти не лише доповнюють, а й замінюють інші інструменти її реалізації. Така ситуація мала місце за часів імперської та радянської форм існування росії і зберігається донині. Іще з часів перших московських князів стала утверджуватись очевидна на сьогодні закономірність, що Росія без експансії існувати не може. Однак, на відміну від інших держав, які створювали потужні колоніальні імперії (Англії, Франції, Іспанії, Португалії, Німеччини), Московія не мала для цього належного ресурсного потенціалу. З огляду на цей факт на допомогу стали приходити ті методи діяльності, які на сьогодні називаються способами ведення гібридної війни. Так, зокрема, загарбання в 1569 р. частини Польщі (на той час – Речі Посполитої Польської) й утворення там сепаратистського анклаву під назвою «Лівонське королівство» було здійснене Іваном Грозним з опорою на ту частину польської шляхти, яка опинилася в опозиції до короля. Ця акція була представлена як «допомога» повсталим і поєднана із закликами про «повернення» під московський скіпетр захоплених поляками раніше «спокоєвічно російських» територій.

Доволі показово, що втрата віри до щирості намірів московського царя з боку шляхетства призвела до того, що він у 1584 р. змушений був просити перемир'я і з ганьбою повертатися додому. Остаточна окупація московітами Речі Посполитої була відкладена аж до останньої чверті XVIII ст. У той час на

троні перебували по черзі двоє проросійських ставлеників, політика яких штучно довела країну до глибокої політичної, економічної та соціальної кризи. Такий стан речей дозволив росіянам переконати міжнародну спільноту в «неспроможності» самостійної польської державності. Активізація свити імператриці Катерини II на зовнішньополітичній арені нівелювала практично всі можливі перешкоди для анексії більшості польських територій. За результатами Віденського конгресу 1815 р. вони здобули офіційне формальне закріплення як частина Російської імперії «Королівство Польське Конгресове».

За радянських часів особливо яскраво інформаційно-психологічне супроводження відкритої фази експансії проявлялось як через приховування справжніх намірів московського керівництва щодо конкретних країн, так і шляхом «героїзації» уряду та військ, які брали участь у встановленні «миру в усьому світі». Ці риси очевидні, зокрема, у випадках придушення повстань у країнах соціалістичного табору (Румунія, Чехословаччина) та в ході кампанії в Афганістані 1979–1989 рр. Істотно також, що в ході намагання повернути під свій контроль усі колишні території Російської імперії радянська Росія, поширюючи міф про їхню «споконвічну російськість», спиралася на залишки колишніх імперських урядовців і воєначальників у цих країнах (зокрема, на К. Маннергейма – царського генерала, який став президентом незалежної Фінляндії). Для радянських же громадян відкрита зовнішня експансія доволі часто подавалася як чергові військові навчання (зокрема, у випадку з участю в громадянській війні в Іспанії 1935–1939 рр. та гонкою озброєнь напередодні окупації західноукраїнських земель у перші роки Другої Світової війни) [6].

Експансіоністська діяльність російської федерації як пострадянської модифікації росії позначена багатьма рисами, сформованими в царський та радянський періоди. Це стосується, зокрема, й інформаційно-психологічного супроводу таких заходів, що досить яскраво видно й у випадку з Україною.

Так, анексія АРК в 2014 р. супроводжувалася поширенням у засобах масової інформації фейкових повідомлень щодо нібито утисків кримського населення новою «фашистською» владою, яка

установилася в нашій державі після втечі В. Януковича, його «насильницької українізації», а також необхідності «відновлення історичної справедливості». Проведений під дулами автоматів «референдум» щодо «самовизначення Республіки Крим» був використаний Кремлем для демонстрації «добровільності» входження до складу рф нового «суб'єкта федерації» перед міжнародною спільнотою. У випадку з окупацією окремих районів Донецької та Луганської областей росія більш активно вдалася до розвитку образу «київських карателів» у сюжетах новин, тим самим видаючи себе за «захисника» місцевого населення, як і раніше робили московські царі. Саме тому на етапі встановлення контролю над зазначеними територіями з боку рф значного опору місцевого населення не було.

Якщо ж розглядати російську експансію щодо України не лише як окупацію названих регіонів, а як системне явище з довготривалою перспективою й доволі глобальними цілями зміни свідомості людей, то слід звернути увагу на той інформаційний масив, який поширюється російськими користувачами в мережі інтернет щодо історії та культури як України, так і самої росії. Особлива активізація такої діяльності на сучасному етапі пов'язана з такими знаковими датами, як 100-річчя розпаду Російської імперії в 2017 р. і така ж річниця утворення СРСР у 2022 р. Зокрема, створено не один цикл фільмів під егідою російських урядових телеканалів, логіка яких вибудована головно на демонстрації контрастів у розвитку колишніх радянських республік за часів російської окупації і після здобуття незалежності [7]. Причому висновки з такого порівняння, природно, сформульовані в проросійському ключі. Також доволі часто місцеві режими звинувачуються в русофобії як «невдячні» за попередні роки «розквіту» під егідою кремля. Спекуляція на «спільному походженні» українців і росіян набуває нових звучань, а «ефемерність» української державності, «вигаданої» австро-угорським урядом, стала чи не головним аргументом російського політикуму щодо недоцільності існування України як окремої держави.

Очевидна подібність цих та інших заходів інформаційно-психологічного впливу з тими, які застосовувалися за часів царської

та радянської росії, засвідчує необхідність формування більш ґрунтовного підходу до протидії їм.

Із викладеного вище впливають такі риси заходів інформаційно-психологічного супроводження відкритої фази російської експансії:

- спрямованість на психологічну нейтралізацію опору з боку населення підкорюваної держави або її частини та міжнародної спільноти;

- використання інформаційно-психологічних впливів нарівні з традиційними засобами ведення окупації та встановлення окупаційного режиму;

- вплив на свідомість людей за рахунок активної спекуляції «виключністю» ролі росії на міжнародній арені та в «історичних долях» конкретних країн та підкреслення далекосяжності експансіоністських намірів та статусу росії як «великої держави»;

- створення інформаційних приводів для відволікання міжнародної спільноти від дійсних намірів росії щодо конкретної країни.

Наведений вище історичний досвід засвідчує, що в основі протидії інформаційно-психологічному супроводженню відкритої фази російської експансії мають лежати заходи з його стримування та протидії йому. Ресурс останніх повинен полягати, поряд із активною контрпропагандою, у випереджальних заходах держави, яка стала об'єктом експансії, зокрема через взаємодію з іншими членами світового співтовариства. З одного боку, співпраця з тими країнами, які також потенційно або реально піддаються російському впливу, зможе забезпечити своєчасне виявлення та нейтралізацію інформаційних загроз з боку рф. З іншого боку, доведення до відома ключових міжнародних партнерів відомостей щодо фактів російської експансії знизить можливість їх подальшого введення в оману кремлівськими пропагандистами.

Істотно, що активна фаза російської експансії зазвичай доповнюється подальшим закріпленням її результатів. Поряд із різноманітними заходами асиміляційного характеру щодо підкорених народів останнє включає також і формування прихильного ставлення міжнародного співтовариства до нових надбань росії як «великої держави». У цьому випадку російськими властями

застосовується псевдолегітимізація – система заходів, спрямованих на формування у свідомості представників світової спільноти загалом і окремих її суб'єктів уявлення про зовнішню законність насправді агресивних дій росії щодо інших країн.

Встановлено, що описана вище практика остаточно склалася в російсько-турецьких відносинах другої половини XVIII ст., однак перші її прояви фіксуються ще століттям раніше. Так, наприклад, у 1630–1640-х рр. з метою ствердження нової династії Романових московські правителі розгорнули нову хвилю територіальних протистоянь із Річчю Посполитою. Психологічні впливи прослідковуються і в тому що, не бажаючи вдаватися до відкритих нападів і тим самим привертати увагу інших країн, російські чиновники підбурювали православне населення прикордонних польських територій спрямовувати московському митрополиту скарги про нібито їхні утиски. Тим самим зайняття цих земель поставало як «захист» єдиновірного населення і розглядалося церковними ієрархами в якості «священної війни». Згадане ж вище завоювання Кримського Ханства в 1783 р. дістало пізнішу нормативну псевдолегітимізацію: відповідно до Яського договору 1791 р. Османська імперія визнала належність російській імперії колишніх територій свого васала, а відповідно і легітимність царського маніфесту 1783 р. про зміну статусу Криму.

У той же період подібні психологічні впливи трапляються й тоді, коли росіяни окупували грецькі острови, де в 1798 р. встановили маріонетковий режим під назвою «Іонічна республіка». Відповідно до Константинопольської конвенції 1800 р. з Туреччиною статус окупованої території було визначено як васальний у складі султанської держави, однак під російським контролем, із можливістю силового втручання в разі «невиконання зобов'язань» з боку іншої сторони. Таким чином, факт російської окупації грецьких земель де-юре усувався. Більше того, окупаційна адміністрація формально була виборною, що свідчило нібито про добровільну підтримку росіян місцевим населенням.

З метою переконання цільової аудиторії в правильності своїх дій росіяни активно експлуатують національний фактор. Зокрема,

загарбуючи простори Сибіру з їх природними багатствами наприкінці XVI ст., московська влада виправдовувала свої дії нібито тим, що місцеві народи були нібито відсталими в цивілізаційному розвитку і саме за часів російського панування зазнали найвищого рівня розвитку. Сучасні російські політики задля впливу на підсвідомість людей напоказ повідомляють про державну підтримку, зокрема, відзначення національних свят окремих етносів у складі населення РФ, тим самим демонструючи нібито дієву турботу держави про їхній національний розвиток. Наприклад, у 2017 р. зареєстровано як громадську організацію національно-культурний союз кримських естонців, під егідою якої широко проводяться відзначення національних свят, а також видається література культурницького змісту. Анексія АРК в 2014 р. виправдовувалась також через національний фактор, а саме нібито через реалізацію кримськими татарами права на національно-державне самовизначення. Окупація окремих районів Донецької і Луганської областей виправдовується «захистом» росіян від «утисків» їхніх національних прав з боку української влади. Ці та інші випадки свідчать про сталість технологій псевдолегітимації російською владою своєї окупаційної діяльності та її деструктивних наслідків для підкорюваних народів.

Форми психологічного впливу на свідомість шляхом псевдолегітимації доволі різноманітні – від формалізації на рівні договорів чи інших документів до спеціальних інформаційно-психологічних операцій у засобах масової інформації і тиражування псевдонаукової літератури. Ресурс для стримування цього явища в діяльності української сторони на сучасному етапі міг би полягати в таких основних напрямах діяльності:

- створення на рівні міжурядової співпраці з іншими країнами (особливо тими, які також є мішенню російського експансіонізму) спільних науково-координаційних центрів для виявлення, збору, систематизації та донесення до світової спільноти відомостей про маніпулювання шляхом використання історичних та сучасних аспектів дійсних спрямувань зовнішньої політики РФ;

- моніторинг на рівні зовнішньополітичного відомства ставлення інших країн до висловлювань вищих посадових осіб РФ щодо країн та народів, стосовно яких відбувалася або триває агресія з боку цієї держави, з метою протидії деструктивним інформаційно-психологічним впливам через формування об'єктивної картини про вплив російського фактора на чинну систему міжнародних відносин.

Висновки. Інформаційно-психологічне супроводження російської експансії на початковому, відкритому та постекспансійному етапах відіграє ключову роль у досягненні її цілей, подекуди доповнюючи і замінюючи собою основні інструменти її реалізації. Православна єдність, панславизм та месіанізм залишаються базисними ідеологічними засадами для концепції «русского мира» часів царської, радянської і сучасної Росії. Історія доводить, що незалежно від періоду без експансії вона існувати не може, а тому для її здійснення потрібні найбільш ощадливі засоби.

Для такої ролі якраз доволі добре й підходить інформаційно-психологічний інструментарій. У зв'язку з цим очевидно, що успішність протидії психологічним впливам у ході російської експансії на різних її етапах значною мірою обумовлюється нівелюванням дії факторів деструктивного впливу на свідомість населення підкорюваної країни, світової спільноти та самої Росії.

Окрім класичних засобів контрпропаганди, для цього необхідно вдаватися до специфічних форм міжнародної співпраці та проникнення до російського інформаційного середовища, що забезпечуватиме системність у стримуванні деструктивних інформаційно-психологічних впливів держави-агресора. Насамкінець, з огляду на ключову роль історичних факторів при конструюванні Кремлем поширюваних фейків, наявні підходи до розвитку історичної науки та освіти населення мають бути переглянуті з урахуванням превентивного характеру такої діяльності.

Подальшою перспективою наукових досліджень із заявленої тематики має стати вироблення науково-методологічних засад здійснення контрпропаганди в межах протидії інформаційно-психологічним впливам РФ.

Список використаних джерел

1. Інформаційно-психологічне протиборство: підручник. Видання друге перекладене, доповнене та перероблене / [В.М. Петрик, В.В. Бєдь, М.М. Присяжнюк та ін.]; за заг. ред. В.В. Бєдь, В.М. Петрика. Київ: ПАТ «ВІПОЛ», 2018. 386 с.
2. Інформаційно-психологічні впливи у діяльності фахівців сектору безпеки : навч. посіб. / Іванова Н.Г., Паливода О.О., Строгий В.І., Коваль В.О. Київ : Нац. акад. СБУ, 2018. 148 с.
3. Стратегічні комунікації для безпекових і державних інституцій : практ. посіб. : / Л. Компанцева, О. Заруба, С. Череватий, О. Акульшин; за заг. ред. О. Давліканової, Л. Компанцевої. Київ: ТОВ «Вістка», 2022. 278 с.
4. Морозов О.М. Системна війна – український вимір. Київ, 2017. 114 с.
5. Гребенюк В.М., Золотухін Д.Ю., Іванов О. Ю. Історичні витоки російської експансії на Балканах. Гібридна війна Російської Федерації на Балканах. К., 2019. 192 с.
6. Повідомлення ТАРС (1941 р., червня 13). *Історія України. Хрестоматія. Упоряд. В. М. Литвин; Відп. ред. В. А. Смолій. НАН України. Інститут історії України. К.: Наукова думка, 2013. С. 719.*
7. Іванов О. Ю. Відродження імперської величі в інформаційному дискурсі Російської Федерації. *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави. XI Всеукраїнська науково-практична конференція (Київ, 15 травня 2020 р.). С. 105–107.*

References

1. Informatsiino-psykholohichne protyborstvo: pidruchnyk. Vydannia druhe perekladene, dopovnene ta pereroblene [Informational and psychological conflict: a textbook. The second edition translated, supplemented and revised] / [V.M. Petryk, V.V. Bade, M.M. Prysiazhnyuk and others]; in general ed. V.V. Bade, V.M. Petryka Kyiv: PJSC "VIPOL", 2018. 386 p. (in Ukrainian).
2. Informatsiino-psykholohichni vplyvy u diialnosti fakhivtsiv sektoru bezpeky : navch. posib. [Informational and psychological influences in the activities of security sector specialists: training manual] / Ivanova N.G., Palivoda O.O., Strogii V.I., Koval V.O. Kyiv: National. Acad. SBU, 2018. 148 p. (in Ukrainian).
3. Stratehichni komunikatsii dlia bezpekovykh i derzhavnykh instytutsii : prakt. posib. [Strategic communications for security and state institutions: practice manual] : / L. Kompantseva, O. Zaruba, S. Cherevaty, O. Akulshin; in general ed. O. Davlikanova, L. Kompantseva. Kyiv: "Vistka" LLC, 2022. 278 p. (in Ukrainian).
4. Morozov O.M. (2017). Systemna viina – ukrainskyi vymir [Systemic war – the Ukrainian dimension]. 114 p. (in Ukrainian).
5. Grebenyuk V.M., Zolotukhin D.Yu., Ivanov O.Yu. (2019). Istorychni vytoky rosiiskoi ekspansii na Balkanakh. Hibrydna viina Rosiiskoi Federatsii na Balkanakh [Historical origins of Russian expansion in the Balkans. Hybrid war of the Russian Federation in the Balkans]. K., 192 p. (in Ukrainian).
6. Povidomlennia TARS (1941 r., chervnia 13). Istoriia Ukrainy. Khrestomatiiia [Message of TARS (June 13, 1941). History of Ukraine. Reader]. arrange V. M. Lytvyn; Ans. ed. V. A. Smolii. NAS of Ukraine. Institute of History of Ukraine. K.: Naukova Dumka, 2013. P. 719 (in Ukrainian).
7. Ivanov O. Yu. (2020). Vidrozhennia imperskoi velychi v informatsiinomu dyskursi Rosiiskoi Federatsii [Revival of imperial greatness in the information discourse of the Russian Federation. Actual problems of state information security management]. XI All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Kyiv, May 15, 2020). P. 105–107 (in Ukrainian).

Summary

Ivanova N. doctor of psychological sciences, professor, head of the department of professional psychology of the Educational and Scientific Humanitarian Institute of the National Academy of Security Service of Ukraine

Ivanov O. candidate of legal sciences, Associate Professor of the Department of Theory and History of the State and Law of the Educational and Scientific Humanitarian Institute of the National Academy of Security Service of Ukraine

INFORMATIONAL AND PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF RUSSIAN EXPANSION: THE EVOLUTIONARY DIMENSION AND PSYCHOLOGICAL PREREQUISITES

Problem. *Today's realities testify to the significant influence of the Russian factor both on the state of international security in general and on the statehood of many countries. The time span of the formation, formation and development of the Russian factor as a system of special expansionist influence covers the period from the first third of the XIV century. and to modern times. Despite such a long period, the forms and methods of activity of the Russian authorities have not yet undergone significant evolution. All cases of aggressive actions on the part of Russia are united by careful planning and support at all stages by means of informational and psychological influence.*

*Based on the current needs of today, we consider it expedient to define the **purpose** of the proposed article as identifying the essential features of the informational and psychological support of the Russian expansion at its various stages and possible directions for their leveling with the involvement of historical methods of scientific research.*

Research methods. To realize the goal identified in the article, the following general scientific research methods are comprehensively applied, in particular: scientific analysis, comparison, systematization, observation, generalization of theoretical and empirical materials and their interpretation.

Scientific novelty.

The evolutionary analysis of the features of the informational and psychological support of the preparatory stage of Russian expansion gives grounds for formulating the following features of this activity:

- implemented by the Russian political elite with the involvement of scientists, mass media, and pro-Russian public organizations both on the territory of Russia itself and in countries of strategic interest;
- is aimed at the formation of a favorable social environment in the conquered countries for the favorable perception of pro-Russian theses, as well as the further unhindered implementation of expansion;
- is implemented based on the concepts of Orthodox unity, pan-Slavism, and messianism formed in tsarist Russia as the basis for the ideological construction of the "Russian world";
- involves the use of falsified historical facts that would demonstrate the "progressive" role of Russian rule at various stages of the development of a particular nation;
- the success of such measures is determined by the absence of counter-propaganda in a specific state and the susceptibility of its population to the pseudo-historical facts disseminated by the Russians.

From the above, the following features of measures of information and psychological support of the open phase of Russian expansion emerge:

- focus on neutralizing resistance from the population of the conquered state or its part and the international community;
- use on a par with traditional means of conducting occupation and establishing an occupation regime;
- active speculation on the "exclusivity" of Russia's role in the international arena and in the "historical destinies" of specific countries;
- emphasizing the far-reaching expansionist intentions and the status of Russia as a "great power";
- creation of informational reasons to distract the international community from the real intentions of Russia in relation to a specific country.

The active phase of Russian expansion is usually supplemented by further consolidation of its results. Along with various measures of an assimilation nature in relation to conquered peoples, the latter also includes the formation of a favorable attitude of the international community to the new possessions of Russia as a "great power". In this case, the Russian authorities use pseudo-legitimization - a system of measures aimed at forming in the minds of representatives of the world community in general and its individual subjects the idea of the external legality of Russia's aggressive actions against other countries. The need for such activity is determined, first of all, by the illegitimacy of the Russian regime itself. Such measures are also necessary to ensure the adaptation of the archaic Russian state-power system to the conditions of the current social and political situation in the world. Forms of pseudo-legitimization from tsarist times to today have not undergone significant changes and are the basis of maintaining the "Russian world".

Conclusions. Informational and psychological support of Russian expansion at the initial, open and post-expansion stages plays a key role in achieving its goals, sometimes supplementing and replacing the main tools for its implementation. Orthodox unity, pan-Slavism, and messianism remain the basic ideological foundations for the concept of the "Russian world" in the times of tsarist, Soviet, and modern Russia. History proves that, regardless of the period, it cannot exist without expansion, and therefore the most economical means are needed for its implementation. For such a role, informational and psychological tools are quite well suited. In this regard, it is obvious that the success of countering Russian expansion at its various stages is largely determined by the leveling of the factors of destructive influence on the consciousness of the population of the conquered country, the world community, and Russia itself. In addition to classic means of counter-propaganda, for this it is necessary to resort to specific forms of international cooperation and penetration into the Russian information environment, which will ensure systematic containment of the destructive informational and psychological influences of the aggressor state. Finally, given the key role of historical factors in the construction of fakes disseminated by the Kremlin, existing approaches to the development of historical science and public education should be reviewed taking into account the preventive nature of such activities. Accordingly, the further perspective of scientific research on the stated topic should be the development of scientific and methodological principles for the implementation of counter-propaganda within the framework of countering the informational and psychological influences of the Russian Federation.

Key words: consciousness; psychological influence; expansion; psychological prerequisites; informational and psychological support; historical experience; counter-propaganda.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.
The authors declare that they have no conflict of interest.

Дата надходження рукопису/Date of receipt of the manuscript: 03.01.24.
Дата прийняття рукопису/Date of acceptance of the manuscript: 22.01.24.

© 2024. This work is under an open license [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).